

Vetëdija metarealiste e një poetike

Poezia e vëllimit poetik "Infinit", konsolidon ato tipare të vëllimit të parë; ajo si rregull është poezi e përmbajtur, jo sentimentale, prirret për nga plastika e formës, por se jo nga ekspresioni subjektiv i gjendjes, kërkon qartësi lëndore kur i referohet një objekti dhe të fton më shumë tek arsyeja se sa tek përjetimi i përkorë, më saktë, te përjetimi i arsyes së vetë ndjenjës. Në poezitë e këtij vëllimi kohët dhe vendet çojnë ndërmjet vedi një dialog të tendosur: natyra dhe teknika, historia dhe botkrijimi, arti dhe përditshmëria - gjithçka që përbën kulturën, shpërpjestuar në epokë të ndryshme, areale, gjini e zhanre, ato fokusohen në një pikë të tillë të optikës poetike sa shndërrohen në pjesë të së tërës

AGRON TUFA

POEZI

Gjekë Marinaj

INFINIT

formës, por se jo nga ekspresioni subjektiv i gjendjes, kërkon qartësi lëndore kur i referohet një objekt dhe të fton më shumë tek arsyeja se sa tek përjetimi i përkorë, më saktë, te përjetimi i arsyes së vetë ndjenjës. Në poezitë e këtij vëllimi kohët dhe vendet çojnë ndërmjet vedi një dialog të tendosur: natyra dhe teknika, historia dhe botkrijimi, arti dhe përditshmëria - gjithçka që përbën kulturën, shpërpjestuar në epokë të ndryshme, areale, gjini e zhanre, ato fokusohen në një pikë të tillë të optikës poetike sa shndërrohen në pjesë të së tërës.

E organizuar nga principe të shpehta ritmish dhe disa herë me vark të lirë verlibër, kjo poezi të jep shprehjen e shqetësimit estetik, të humbjes së orientimit... Nuk është puna në vështirësitë e gjuhës, e cila në vargjet e Gjekë Marinajt arrijnë të jenë brezi, ajo e Gjekë Marinajt, libri i parë i të cilit: "Mos më ik larg", 1995 (megjithë pjekurinë poetike që nuk i përfill përcaktorët "i parë, i dytë, etj.), kaloi pa vëmendjen e merituar në periodikët e kritikës letrare në Shqipëri. E përmenda vëllimin e parë poetik të Gjekë Marinajt për arsye të thjeshtë se, sikundër ndodh me të gjithë poetët e spikatuar, libri i parë është ai që, gjithsesi, parathotë konvencione të poetit, ose, siç qe shprehur H.L. Borhesi: "të gjitha embrionet e veprave të mia do t'i gjeni në një libër të hollë poetik me emrin "Aromat e Buenos-Airesit". E përmenda edhe për një arsye tjetër, pse libri i parë i tij është ajo pika nga ku mund të shtjellohet filli i ndërlidhur i asosacioneve, e lindi në shtresëzime të ndryshme kulturash dhe realiteti, veçanërisht përsa i përket dinamikës së perceptimit.

Poezia e vëllimit poetik "Infinit", konsolidon ato tipare të vëllimit të parë; ajo si rregull është poezi e përmbajtur, jo sentimentale, prirret për nga plastika e

traditën e poezisë shqipe, porse Metabolën.

Metabolë - do të thotë "zhvendosje", "spostim", "përzjerje", kthesë për t'u përdorur në një tjetër mundësi.

Nocioni "metarealizëm", kur flitet për poezinë e Marinajt do t'a kuptojmë në mënyrë ambivalente.

Në nivelin filozofik - kemi të bëjmë me një realizëm meta-fizik, d.m.th. realizëm jo i të dhënave fizike, porse i natyrës mbifizike të gjërave. Në nivelin stilistik - te Marinaj kemi realizmin meta-forik, që ndërkaloq nga ngjashmëria e kushtëzuar e sendeve në pjesëmarrjen e tyre reale të ndërsjellë, d.m.th. nga metafora-në metabolë. Modeli i metabolës në artin e lashtë mitologjik është metamorfoza.

Nëse në stadin sinkretik të artit kemi shndërrim të dukurive në njëra-tjetrën (metamorfoza), kurse në stadin e diferencimit kemi ngjashmëri (shëmbëllim) të kushtëzuar thjesht të njëri-tjetrit (metafora), atëherë në stadin sintetik ato zbulojnë pjesëmarrjen në njëri-tjetrin, d.m.th. shndërrim nën ruajtjen e veçantisë, integrim në bazë të diferencimit (metabola).

Dallueshmëria e metarealizmit të Marinajt nga metaforizmi i gjeneratës poetike të viteve '60-të (F. Arapi, D. Agolli, I. Kadare), është se te Marinaj, ngjashmëria dhe shëmbëllimi ia lë vendin depërteshmërisë origjinale në pjesëmarrjen e ndërsjellë të gjërave, në atë realitet, i cili vetëm se i kushtëzuar shenjohet në metaforë, porse nga pikëpamja plastike është i hapur në metabolë. Shembull metafore:

...Si në hotelet e shtrënit
Ku shtegëtarit s'hyn
Shiu dot s'i afrohet
Luksit alpin

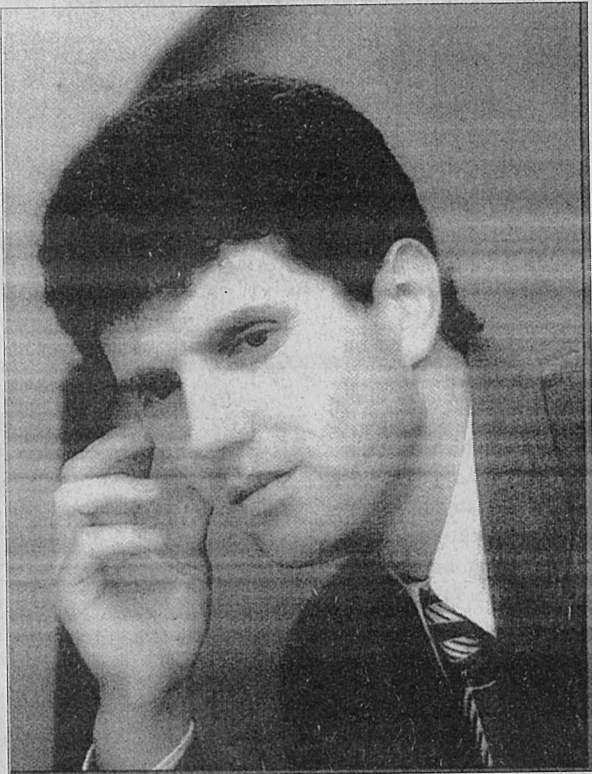
Shkëmbinji si tempull
Nën re, mbi re.
Një varr bubullimash
Kujdes, nën këmbët ke.
(I. Kadare, "Bjeshkët e Nëmura në Dimër"

Shembull metabole:

Midis meje e pluhurit
Shputat e tua shtam-
pojnë trëndafila:
Lulesa bjonde resh
shpërvjelin mnershëm
Kumte të akullta.
(nga Gjekë Marinaj,
"Realitet virtual")

përdrejtë në disa rrafshe semantike njëherësh. Kësaj asosacionet abstrakte në dukje të parë, bëhen në poezinë e Marinajt pjesë përbërëse të një realiteti që zgjerohet.

Dhe së fundi, metafora - është gatishmëria për të besuar çudinë, kurse metabola - mundësia për të parë e për

Poeti Gjekë Marinaj, i arratisur nga Shqipëria në verën e 1990

Metafora e ndan qartë botën në krahasuese dhe të krahasuar, në realitet të përfytyruar dhe mundësi e këtij përfytyrimi.

Metabola - është një botë e tërë unike, e pandashme në dysh, porse e aftë të hapë në vetvete një shumësi dimensionesh.

Metabola hapet në anën e përtejme të metaforës, si një realitet tjetër, në të cilën metafora mundet vetëm se të aludojë në mënyrë të kushtëzuar. Në vend të ngjashmërisë, metabola e Marinajt ligjëron bashkëpjesëmarrëse e botërave të ndryshme e barazdrejtuar në autenticitetin e vet. Sipas principit të metabolës, te Marinaj zgjerohet sfera e kuptimeve të drejt-përdrejtë, në funksion të asaj, që si kuptimi "figurativ", si ai përfytyruar, bëhen të drejt-

ta prekur atë.

Metarealizmi që aplikuar në karakterizimin e poezisë së Marinajt, (në ndryshim nga "realizmi" që ka për objekt vetëm se një nga realitetet) - përmbyll në vetvete një shumësi reale, të lidhura përmjet zhvendosjesh metabolike të pandërprera:

Refleksi humbjes
Qetësojnë sytë e trishtë
Në viset e përdiellta
Të bukurisë tënde.
E unë,
Stërpikur qiejsh
Të vranët,
Shtyj orën pak prapa kohës
Një sekondë së paku të gjendem
Jashtë minutit tim të ngathët.
("Minuti im i ngathët")

Metarealizmi i Marinajt i referohet në trasfigurimin poetik jo nënvetëdijes, por mbivetëdijes, ai nuk e deher shqisën e perceptimit poetik, por e sjell në gjendjen e esëllt të arsyes krijuese. Kjo mbivetëdije përshkon të gjithë vëllimin e Marinajt "Infinit", duke iu drejtuar temave metafizike e të përjetshme: jeta, vdekja, Zoti, dashuria, dhe në mënyrë të veçantë, (çka është karakteristike, për vetëdijen fenomenologjike) përjetimit të kategoriazës metafizike të kohës:

...Brinjët e së sotmes
s'duhet të mbeten skeleti i
së nesërmes
Fundit dhe filli i jetës
s'duhet të cikin njëri-tjetrin
("Ana tjetër e rebelimit")
apo:
...Këtu hiri i së kaluarës
dhe poleni i së ardhmes
janë shtrirë në një gotë
prorë të mambrinjshme...
("Sokolo, verë '98")

Kësajsoj principi artistik që formon edhe botkuptimin filozofik të Marinajt, si në shembullin e mësipërm - është poezia e shtrësve të realitetit të epërm, të figurativitetit universal dhe këtu, Marinaj është ndofte më pranë traditës moderniste të Tomas Eliotit.

...Nëse koha është përherë e tashme atëherë ajo është e tëra e pambrinjshme. E pandodhura është thjesht një abstraksion që mbetet në fushën e mundësisë.
(T.S. Eliot. "Katër kuartetet")

Pikërisht kur Marinaj u kthehet temave të tilla, kemi një tendosje maksimale të gjuhës, dhe së këndejmi, atë pikë inkadescence që lind poezinë e valencës së lartë. Konceptshën filozofiko - metafizike, kur mishërohen me ligjëratën e përdëzuar gjuhësore arrijnë atë mpikësi të dëshiruar për poezinë, sa e bën atë të dallojë si një

diamant mes ashklave pluhërave të kulturës, a të shumta në kohën tonë. Marinaj spikat edhe për një veçanti tjetër, që shkon paralel me botkuptimin e tij filozofik përkushtimin e tij ndaj vlerave të kulturës, ngaku merr vrujimet e të meditative. Nëse dikur poeti gjenial rus Osip Mandelsthan do ta përcaktonte "akmeizmin", mall për kulturë botërore, një gjë e tillë ngjashme ndodh edhe në poezitë e Marinajt, si rreth vargjet e mëposhtme të V. Gogon:

Koha e fëmijëzuar
Këmbët e vockla
në këpucët e tua të
jura arti.

Jeta do sosit më vonë
Pse koha ka shtang
para "Luledielli" tënd.
(Jeta do sosit në vonë)

Misioni i artistit, a poetit, shënon për Gjekë Marinajn atë shumë përgjithshme të ëndërrdrejtë së cilës pritet që njerëzore. Marinaj i jep rëndësi jo gati, porse ç'është fetare poetit, vetëdija më e la teologjike në tokë.

...Toka sillet e hutoviseve të poetit, shpreson, mbahet për tij që të mos bjerë...
Bri tij
Ajo lumnon më shumë se zeroja para njëshit,
Më e sigurt se jeta pranë vdekjes.
(Toka sillet e hutuar...)

Një tjetër aspekt i optikës së Marinajt është "Arkivi lirik", apo poezia e unit efemer. Të gjithë poezitë kanë në thelb konceptim të thjeshtë gjuhësor, qëllimi arrihet me mjete minimale leksikore duke spikatuar më efektin konceptual. Eshtë kjo një linjë e preferuar Marinajt, fillesën e së cilës kemi parë në librin e parë poetik "Mos më ik larg", si p.sh.:
Ç'm'u dhimbs mëngjes!
Paska djersirë vesë
Nga mundimi për lindur
Diellin e madh
("Ndjenjë")
Kjo linjë e vazhduar vëllimin e dytë "Infinit" ashtu si gjithë poezia qipe e vjetër dhe e re, në qendër të saj unin lirik porse te Marinaj, ky, uni lirik është i dhënë modusin e objektit rrethqitës, pamundësi mallit elegjik për "unë" të zhdukshëm strukturat e ngurta dhe vrazhda të botës. Në poezi sundon nostalgjia dhe si rregull përshkruan fillin e tretur të fëmijëzorisë nëpër vite vendlindjes. Të tilla poezitë "Fëmijëria është aty", "Sepse një ditë të pashë me detin", "Tëpia në Brur" etj. Për të gjitha këtyre fiksionet Marinaj u avitet, siç shprehur në vargun e poezisë "Shqipëria".

Sonte do të shtjellohet nga gjumi
Me maskën e ëmë